

A TELEPÜLÉSIDENTITÁS FORMÁLÓDÁSA: A KÖZÖSSÉGI KAPCSOLATOK ÉS A TÉR SZEREPE AZ ÉLHETŐSÉG ALAKÍTÁSÁBAN Peer group kapcsolatok dimenziói

DOI 10.35402/kek.2025.1.8

Absztrakt

A településen élő, dolgozó egyének, közösségek sokféleképpen kapcsolódnak egymáshoz (munkát vállalnak, iskolába járnak, hobbit űznek stb.), ennek megfelelően lehet különböző releváns szempontok szerint körvonalazni, differenciálni a határukat, alapvető identitást hozzájuk rendelni. Alapvetően minden egyén – lehetőségeihez mérten – a „legjobb” elérésére törekszik, azonban figyelembe vesz a személyisége által determinált érzéseket, gondolatokat, ezen túlmenően igyekszik megfelelni a környezeti elvárásoknak is. A település jellege, vezetési kultúrája, az adott országon vagy régióon belüli elhelyezkedése meghatározó tényező abban a tekintetben, hogy az egyén miként érzi magát a jelenlegi lakhelyén, hogyan ítéli meg a hely élhetőségét.

A települések élhetősége a társadalmi-gazdasági és a környezeti szempontok alapján meghatározott fogalom, a fenntartható városfejlesztésben és a regionális tervezésben kiemelt szerepet kap, az eltérő kontextusokban különböző tényezőket foglal magában. A lakosság jóléte, a helyi gazdaság fejlődése, a közösségi infrastruktúra hozzáférhetősége valamint a környezetminőség fenntartásának szempontjai mind központi szereppel bírnak. Ezen tényezők integrálása a településtervezési és –fejlesztési programokba prioritást élvez, mivel az élhetőség egy komplex, interdiszciplináris jelenség, amely a fizikai környezet mellett a társadalmi kapcsolatok és a gazdasági lehetőségek minőségét is befolyásolja. Tehát a vizsgálat nem csupán a település infrastruktúrájának állapotára vagy a gazdasági mutatókra terjed ki, hanem a lakók szubjektív tapasztalatainak vagy a helyi közösségek közötti interakciók elemzését is magában foglalja. Az élhetőségi elemzések eredményei alapvetően meghatározzák a döntéshozatal irányait, utat mutatva a lakosság életminőségének javítására irányuló stratégiák fejlesztéséhez. Az élhető települések jellemzően olyan környezetet biztosítanak, ahol a gazdasági lehetőségek és a szociális biztonság egyensúlyban vannak, elősegítve ezzel

a fenntartható fejlődést és a lakosság hosszú távú megtartását. Az elsődleges társas kapcsolatok alapvető emberi szükségleteket elégítenek ki, túlmutatnak a családi és házassági kötelekeken, azonban viszonylag kevés tanulmány foglalkozik a kapcsolatok természetével.

Tanulmányomban különböző igények és érdekek mentén található, szerveződő és működő csoportok, egyének összekapcsolódását vizsgálom. A peer groupban történő együttműködés az emberi természet része, amely segít a túlélésben, fejlődésben, a társadalmi kapcsolatok fenntartásában. Ezek a csoportok erősítik az összetartozás érzését, támogatást nyújtanak, segítenek az egyénnek abban, hogy a társadalomban elfoglalt helyét megtalálja.

Kulcsszavak: fenntartható városfejlesztés, regionális tervezés, peer groupban történő együttműködés

Abstract

Individuals and communities living and working in the settlement are connected in many different ways (they work, go to school, pursue hobbies, etc.), and their boundaries can be delineated and differentiated according to various relevant aspects, and a basic identity can be assigned to them. Basically, each individual strives to achieve the „best” within its ability, but also takes into account the feelings and thoughts determined by its personality, moreover also tries to meet environmental expectations. The character of the settlement, its management culture, and its location within the given country or region are determining factors in terms of how the individual feels about their current residence and how they judge the livability of the place.

The livability of settlements is a concept defined on the basis of socio-economic and environmental aspects, it plays a prominent role in sustainable urban development and regional planning, and it includes different factors in different contexts. The well-being of the population, the development of the local economy, the accessibility of community infrastructure and the aspects of maintaining

environmental quality all play a central role. Integrating these factors into urban planning and development programmes is a priority, as liveability is a complex, interdisciplinary phenomenon that affects not only the physical environment but also the quality of social relations and economic opportunities. Thus, the investigation does not only cover the state of the settlement's infrastructure or economic indicators, but also includes the analysis of the residents' subjective experiences or the interactions between local communities. The results of livability analyses are essential for guiding decision-making, pointing the way to the development of strategies to improve the quality of life of the population. Livable settlements typically provide an environment where economic opportunities and social security are balanced, promoting sustainable development and long-term population retention. Primary social relationships satisfy basic human needs, going beyond the bonds of family and marriage, but relatively few studies have addressed the nature of relationships.

In my study, I examine the connection of organized and functioning groups and individuals based on different needs and interests. Cooperation in peer groups is part of human nature, which helps us to survive, develop and maintain social relationships. These groups strengthen a sense of belonging, provide support and help individuals to find their place in society.

Keywords: urban development, regional planning, cooperation in peer groups

Bevezetés

Az életminőség vizsgálata viszonylag új terület, kihívást jelent megalapozott tendenciákról vagy országonkénti általános különbségekről beszélni. Jelenleg csupán hipotézisek fogalmazhatók meg azzal kapcsolatban, hogy az országok közötti különbségek és az időbeli változások mögött milyen mértékben húzódnak meg az objektív körülmények eltérései, a különböző igények és értékrendszerek, vagy esetleg az, hogy az azonos kérdéskörök vagy fogalmak eltérő kultúrákban, különböző nyelveken némileg eltérő jelentést hordozhatnak. Ugyanakkor úgy tűnik, hogy a fejlett országokban általánosságban az emberek legnagyobb elégedettséget a családdal kapcsolatban élik meg, míg a legnagyobb elégedetlenséget a közállapotok különböző elemeivel, különösen a közintézményekkel szemben tapasztalják. (Bányászné Kristóf, 2022) A tér jelenléte,

értelmezése az ember jelenlétével egyidős, az emberi létezés során mindenkor körülvette őt. A körülbelül öt millió évvel ezelőtt megjelenő emberi őszünk idejében ez a tér teljes egészében érintetlen földrajzi környezetet jelentett, amely az évmilliók során – egyre gyorsuló ütemben – az ember által formált tájjá, azaz kultúrtájjá vált. Mára a bolygónkon nem maradt olyan „fehér folt”, amelyet az ember ne érintett volna, a térbeli dimenziók is egyértelműen meghatározhatók. Az ember és a tér kapcsolata multidimenzionális, amelyet a funkcionális szerkezet térbeli rendjének leképezésével vizsgálhatunk, a társadalmi tér háromdimenziós struktúrájában. Ezt a kapcsolatot a természeti, gazdasági és társadalmi tér kölcsönhatásaiban értelmezzük, amelyek együttesen adják a társadalmi csoportokat körülvevő és általuk folyamatosan alakított kultúrtáj karakterét. A térhasználat irányát és intenzitását döntően a társadalmi-gazdasági fejlődéssel összefüggő közlekedés valamint a kommunikáció befolyásolja. Ezek a funkciók megváltoztatják az ember térérzékelését, amely során a „közeleli” és a „távoli” fogalmak viszonylagos jelleget öltenek, párhuzamosan a személyiség- és társadalomfejlődéssel. Berényi István ezt a következőképpen foglalja össze: „A szociálgeográfia tehát végső soron az ember és a tér viszonyának elemzése, vagyis az ember gazdasági-társadalmi tevékenysége során átalakított konkrét tér (funkcionális telephelyrendszer), valamint az emberi lét idő- és térdimenziójának összekapcsolásán alapul.” (Berényi, 2003a:13) Az élhetőség értékelése interdiszciplináris megközelítést igényel, amely figyelembe veszi a különböző szektorok, a várostervezés, a környezetvédelem, a közgazdaságtan és a szociológia együttes hatásait. További tényezők: a település fizikai infrastruktúrája, a közlekedési hálózatok minősége, a közszolgáltatások elérhetősége, a lakhatási feltételek színvonala alapvetően befolyásolják a mindennapi élet kényelmét, biztonságát.

A települések társadalmi konstrukciója: A társadalmi csoportok térbeli viselkedése és identitása a településfilozófiában

A két világháború közötti időszakban a magyar társadalomföldrajzban uralkodó felfogás a francia megközelítésen alapult, amely a kutatások középpontjába az ember és környezete közötti viszony elemzését helyezte. E megközelítés egységi szinten vizsgálta, hogyan hoz létre az ember kultúrtájakat, miközben a környezet adta lehetőségek közül válogat. (Benda, 2006) Ebben az összefüggésben a

gazdaság elemzése a gazdasági élet szintetikus, tehát a természeti és társadalmi tényezıket egyaránt magában foglaló fogalmán keresztül valósult meg. (Győri, 2001) Az aldiszciplína akkori legjelentősebb hazai képviselője, Teleki Pál (1936) szerint a gazdasági élet alapelemei azok a környezet adott-ságaival összhangban lévı javak és lehetőségek, amelyek társadalmi oldalról alkalmazkodást vagy függést eredményeznek. Így a gazdaságföldrajz a gazdasági életformák és a természeti-táji adottságok közötti kapcsolatokat vizsgálja. Wallner (1961) a morfológiai összefüggéseket a települések funkciói és az urbanizációs folyamatok vetületeként értelmezi, azaz véleménye szerint a morfológiai vizsgálatok révén tárható fel a falvak és városok funkcionális kapcsolatai; így az önálló funkcionális elemzések önmagukban értelmetlenek. (Berényi, 2003b) A marxista gazdaságföldrajz térnyerése az ágazati illetve az országos szintű vizsgálatok elterjedését eredményezte, miközben a kutatók kevés figyelmet fordítottak a kisebb területi egységekre, a településekre. E megközelítés következményeként helyreállíthatóvá vált az a látszólagos egyensúlyhiány, amely a településkutatásban a marxista gazdaságföldrajz szemléletének következtében a funkcionális vizsgálatok felé tolódott el, a települések formális aspektusainak elemzésével szemben. A szociálgeográfiai gondolat a magyar társadalomföldrajzban az 1960-as évek végén, német hatásra jelent meg. Ez az irányvonal a mikroszintű vizsgálatok felé való elmozdulást jelentette, amely a szociológia és a földrajz metszéspontjában helyezkedik el, és képviselői a társadalmi csoportok térbeli viselkedését kutatják. (Wallner, 1981; Czirfusz, 2012) A települések arculatát meghatározó horizontális zárt-ság szorosan összefügg a városok kialakulásának és történeti fejlődésének folyamataival. A beépítések vertikális tagolódását pedig – a beépíthető területek nagyságán és az építőanyagok jellegén túl – jelentős mértékben befolyásolja a városok folyamatosan változó funkcionális szerepe is. (Csapó, 2005; Berényi, 2003a) Az egyén életszínvonal szintjének érzetében, megítélésében releváns szempont a lakókörnyezet állapota – vagyis, milyen arányban található zöldterületek a településen, kedvező-e a levegő- és a vízminőség, vagy mekkora illetve milyen típusú a zajszennyezés mértéke. A közösségi kohézió, a közbiztonság mértéke, a kulturális és szabadidős lehetőségek hozzáférhetősége, a közösségi terek minősége, a társadalmi integráció lehetőségei, valamint a lakosság részvételi lehetőségei a helyi döntéshozatalban társadalmi tényezőkként erősítik vagy éppen

gyengíthetik egy település élıhetőségének pozitív vagy negatív megítélését az ottélők részéről. A stabil munkaerőpiac, a jól mőködő helyi gazdaság és az alapvető szolgáltatásokhoz való hozzáférés szintén elengedhetetlenül meghatározzák a település vonzerjét. (Slezák – Bartos 2023)

Az elmúlt évtizedekben a turizmus is jelentős átalakuláson ment keresztül, amely elsősorban a termelés (szolgáltatásnyújtás) és a fogyasztás új formáinak megjelenésére vezethető vissza. A kommunikációs technológia gyors ütemű fejlődése az információ és a kulturális minták gyorsabb áramlását tette lehetővé. A globalizáció következtében a turizmus piaca globálisan kibővült, ami világszerte megkövetelte a turisztikai munkaerő gyors és rugalmas mobilitását, valamint az utánpótlását. Emellett a túlturizmus negatív hatásai a népszerű turisztikai desztinációkban váltak különösen érzhetővé. (Michalkó et al., 2003)

A „mentális tér(kép)” és kapcsolatrendszerei a településfilozófiában

A környezetünkben (életterünkben) a szelektált és megtapasztalt információk egyénenként és társadalmi csoportonként is eltérnek, mivel minden csoport és egyén más-más prioritásokat helyez előtérbe. Minden ember mentálisan más elemeket emel ki a környezetéből, ezeket tudatosan eltávolítja, majd ezen információk alapján alakítja ki saját elképzelését az őt körülvevő térről. E prioritások feltárásának egyik eszköze a mentális térképek elemzése. A mentális térképek értékes információkat szolgáltatnak egy adott társadalmi csoport térképzeteiről, ám soha nem lehetnek teljeseek, mivel a háromdimenziós tér kétdimenziós ábrázolása szükségszerűen pontatlan, és az ábrázolt elemek száma, valamint azok fontossági sorrendje is változó. Az is nyilvánvaló, hogy bizonyos térbeli elemek egyesek számára feltűnőek, míg mások számára észrevétlenek maradnak. E különbségek már nem az érzékszervi adottságokra vezethetők vissza, hanem sokkal inkább az egyéni és csoportos érték- és érdekkülönbségekre. Ennek alapján a mentális vagy kognitív térképek különböző társadalmi csoportok eltérő társadalmi meghatározottságaiból fakadóan más-más térelemeket és viszonylatokat emelnek ki, amelyeket az adott csoportok saját képükre formálhatnak. Ebből következik, hogy a tér szerkezetét a társadalmak és közösségek alakítják, formálva ezzel a társas élet kereteit, míg a társadalmi csoportok térben zajló interakciói különböző térhasználati gyakorlatokat hoznak létre. Más irányból megközelítve, a mentális térképekből

e társadalmi csoportok sajátosságai, a térhez kapcsolódó tudattartalmak olvashatók ki és válnak értelmezhetővé. Ezzel összefüggésben kiemelten fontos vizsgálni, hogy kik és hogyan használják a különböző tereket, milyen módon sajátítják ki azokat, mennyire érzik sajátjuknak, és hogyan alakítanak ki sajátos viszonyt a tér bizonyos részeivel.

A városrészek reprezentációihoz és a mentális terekhez az emberek különböző asszociációkat kapcsolnak, amelyek részben személyes jellegűek, részben pedig a lakosság szélesebb körében elfogadottak. Ennek eredményeként a városnegyedek specifikus karakterjegyekkel ruházhatók fel, közös vélekedéseken alapulnak, függetlenül attól, hogy ezek megalapozottak-e vagy sem. Az emberek ezeket a jellemzőket eltérő módon észlelhetik. A településidentitás kutatása szempontjából a mentális térképek jelentősége abban rejlik, hogy segítenek feltárni a térségi identitáshoz kapcsolódó szubjektív, gondolati elemeket és asszociációkat. Ebből adódóan a lakóhelyhez való kötődés és a mentális térképek vizsgálata szoros összefüggést mutat. A mentális térkép tükrözi a helyi identitást, hozzájárul annak kialakításához – a kognitív térképek a térbeli valóság tudati képét reprezentálják, például a városlakók fejében kialakult vélemények formájában. (Bányászné Kristóf, 2022)

A társadalmi (közösségi) lét szféráját a lokális alkotja, amelyet a társadalmi térszerveződés és az alapvető funkciók működtetése formál. Az alkalmazott szociálgeográfia célja a közösségi lét és a lokális azon sajátosságainak feltárása, amelyek befolyásolják az alapfunkciókkal kapcsolatos viselkedést, illetve módosítják a településfejlesztési és -rendezési elképzeléseket. A közösségi élet a társadalmi, lokális és egyéni viselkedésformák nyomán alakul, míg emellett társadalmi-politikai és közösségi-családi hatások is megfigyelhetők. Az általános társadalmi jelenségek mindinkább a helyi társadalmi aktivitásra támaszkodnak, például társadalmi szervezetek és civil kezdeményezések formájában. Azonban biztosan megállapítható, hogy a család befolyásoló ereje a legnagyobb hatású a közösségi és lokális viselkedés jellemzőire.

A kortárs szociálgeográfiai kutatások egyik kiemelt területe a „hely szelleme” (genius loci) koncepció, amely a lokális élet sajátosságaira gyakorol hatást. Római kori jelentés szerint a „genius loci” a hely szentségét jelölte, amely helyet az emberek egy istenségnek szentelték meg vagy állítottak ol-tárt egy helyi isten számára. A szent helyek létezése feltételezi, hogy léteznek olyan terek is, amelyek

nem rendelkeznek különösebb jelentéssel, így a tér szent és világi helyek mozaikjaként is értelmezhető. A szakralitás és transzcendencia a mai világban is központi szerepet játszik az egyének és közösségek életrendjének alakításában. A „genius loci” fogalma ebben az értelemben arra utal, hogy a régi szakralis helyek szentsége hasonló érzelmeket válthatott ki az emberekből, mint napjainkban a hely szellemének felismerése és megértése – ezáltal a hely szelleme beilleszthető a tér felfogásába. Nem csupán a tér gyakorol hatást a vallásra, hanem a vallás is formálja a tér jelentését. A valláshoz hasonlóan a személyes motívumok is képesek szakralizálni a teret, és az etnikai identitás vagy a nemzeti hovatartozás is létrehozhat működő szakralis tereket. A hangsúly ebben az esetben a helyből sugárzó sajátos szellemiségen és légkörön van, a hely szelleme közvetlen hatást gyakorolhat az emberi fejlődésre. (Konrád – Szelényi, 1989) Maslow szükséglet-hierarchiája a fiziológiai szükségletektől a transzcendenciáig terjed, több ponton kapcsolódik a hely szellemének fogalmához, hiszen az identitás egyik alapját is kifejezi a tér. Az egyének és közösségek a mindennapi életükben a tapasztalatok, emlékek és szándékaik alapján erős kötődést alakítanak ki az adott helyekhez, ahol élnek, munkát végeznek vagy kikapcsolódnak. A „hely mint otthon” érzése az egyik legkézenfekvőbb formája ennek a kapcsolódásnak: az emberek gyakran fizikailag is kifejezik a helyhez való ragaszkodásukat, szimbolikus rendszereket építve fel, amelyek tovább erősítik a helyek egyediségét. A „hely szelleme” is befolyásolja az emberi cselekvést, ez a hatás sokkal közvetlenebb és tudatosabb, mint a helyi imázs esetében; mondhatjuk, hogy az emberi gondolkodás magasabb szintjein fejt ki hatását; történelmi beágyazottsága miatt annak valóságon alapuló befolyásolása leginkább a történelmi települések esetében lehetséges. (Bányászné Kristóf, 2022)

Az ember és tér viszonya bonyolultabb annál, mint ahogy mi jelenleg mint funkcionális tér fogalomként használjuk, értelmezzük. Célszerű a szubjektív tényezőket is számba venni az ember és tér kölcsönhatásának megfigyelésekor, hiszen az anyagi szükségleteken túl ezen szempontok is jelentősen formálják a funkcionális teret. Az egyén szükségletei szerint berendezett léttér egy idő után a saját igényei szerint differenciálódik, ami nem feltétlenül mutat negatív irányba, nem feltétlenül ember- vagy közösségellenes társadalmi jelenség. Hogyan érzem magam az adott társadalmi térben? Mennyire tudok azonosulni az adott közösség értékrendjével? Az ember térbeli egzisztenciájának biztosítása

szempontjából a „létezéshez” kapcsolódó elemeket jelölhetjük meg legfontosabbnak, azonban nem kevésbé releváns tényezők az adott egyén személyisége, valamint a közösség fejlődésének hosszútávú biztosítása. Az ember igényli a tér ismeretét, például ha egy más településre költözik – ekkor bejárja az adott környezetet, felméri az igényei szerinti alapvető szolgáltatások és funkciók körét, megkeresi azokat a településképeket, -vizualitásokat, amelyekhez emocionálisan kötődni tud, illetve pozitív emléke fűződik hozzá. A változatos életter megkönnyíti az egyén identifikációját, egy idő után magáénak érzi a teret, hiszen mindennapjait, hétköznapi tevékenységeit ebben éli meg. (Berényi, 2001)

Az ember tere vonatkozó esztétikai szükséglete jól nyomon követhető a különböző közösségekben, megjelenési formái aszerint változnak, hogy az adott kultúra milyen szokásokat követ, milyen értékrend szerint él. Minél izoláltabb egy társadalmi közösség, a sajátos, különleges gondolkodásmód annál kevésbé sérülékeny, az esztétikai magatartásformák hosszabb ideig maradnak fent. A modern társadalom az ember oktatási, művészeti, kommunikációs szükségletét egységesen igyekszik irányítani, intézményesítetten megfogalmazni és formálni azt az összértadalmi-, a csoport- vagy a lokális igényeknek megfelelően.

Az identitás, a hovatartozás és a társadalmi hierarchia kérdései szorosan kapcsolódnak ahhoz, hogy az egyén miként találja meg a helyét a közösségben. A társadalom különböző csoportokba való szerveződésében, az egyén önazonosságának meghatározásában az emberi kapcsolatok szoros összefüggést mutatnak az identitással. Ez a gondolat összhangban áll a szociálkonstruktivista filozófiai megközelítéssel, amely szerint az identitás nem veleszületett, hanem a társadalmi interakciók és struktúrák eredménye. A szociálkonstruktivizmus célja a társadalmi valóság jelentésének és megértésének vizsgálata, különösen a társadalmi kölcsönhatások és kulturális kontextus szerepére fókuszálva, amelyek befolyásolják az egyének értelmezését, értékrendjét. E megközelítés azt mutatja, hogy a települések nem objektív entitások, hanem társadalmi konstrukciók, amelyek meghatározása nyelvi és szimbolikus reprezentációkon keresztül történik. (Roponyi, 2000) A településeken élők identitásának alakításában a közösségi szocializáció, az életmód, a közösségi hálózatok, valamint az intézmények játszanak kiemelt szerepet. Ezek az elemek formálják a települések kulturális kifejezéseit, vallási hagyományait, járulnak hozzá a nyelvi sokszínűségének és társadalmi normáinak

kialakulásához. Az intézmények elérhetősége, az erős gazdasági szereplők, a társadalmi erőforrások átlátható eloszlása, valamint a szociális egyenlőtlenségek visszafogottságának mértéke alapvetően befolyásolják a helyi lakosok társadalmi státuszát és lehetőségeit. Lényegében a hatalmi viszonyok határozzák meg az egyének hozzáférését a döntéshozatali folyamatokhoz és a település erőforrásaihoz. A közösségi kapcsolatok jelentik az egyének számára azt a támogató hálózatot – a baráti és családi kapcsolatokon túl –, ahol a különböző közösségekben, csoportokban való részvétel elsődleges célja a „valahová tartozás érzésének” megteremtése az érzelmi támogatásnyújtás, az információmegosztás által; így segítve a nehézségek közös megoldását.

A modern társadalom kapcsolatait befolyásoló bizonytalanság és az interperszonális vonzalom kialakulásának mechanizmusai rámutatnak arra, hogy az egyének szociális interakciók révén definiálják önmagukat, ahogy azt George Herbert Mead szimbolikus interakcionista gondolkodó is hangsúlyozta. Mead a szerepátvétel (role-taking) fogalmát nem pusztán egy adott társadalmi státuszhoz kötött, specifikus viselkedési minta átvételként értelmezi, hanem az emberi lények alapvető képességeként, amely lehetővé teszi mások gesztusainak, mint jelentéssel bíró szimbólumoknak a felfogását és értelmezését, valamint az adaptív válaszok kialakítását. Ez a készség a másik ember perspektívájának átvételében és annak érzelmi-érzelmi ráhangolódásában nyilvánul meg, amely nem azonosítható csupán az empátiával, de magában foglalja azt is. Mead (1973) szerint ez a ráhangolódás és beállítódás-átvétel alapvető feltétele a társas interakciók létrejöttének, a kommunikációnak és az egyén önfejlődésének. A szerepjátszó készség Mead gondolatrendszerében központi szerepet játszik az úgynevezett közös tudás (shared knowledge) kialakulásában, amely kognitív sémák – például attitűdök és értékek – formájában jelenik meg. A szerep tehát nem egyszerűen viselkedési minta, hanem egy folyamatos részvételt jelentő cselekvési forma, amely magában foglalja a környezetet, a szituációt és a közös cselekvések felfogását. Mead szerint a szerep az én fejlődésének és a kommunikáció közvetítésének eszköze, amely a cselekvéshez kötődik, és nemcsak a közvetlen interperszonális kapcsolatokat foglalja magában, hanem azok révén valósul meg. Mead kiemeli, hogy az egyén teljes énjének kifejlődéséhez elengedhetetlen, hogy ne csupán más emberek attitűdjeit vegye át, hanem azokat a közös társadalmi cselekvéseket is, amelyeknek része. Ezáltal az egyén internalizálja a

csoport szélesebb társadalmi folyamatait, és cselekvései során ezekre reflektál. (Váriné Szilágyi, 1994) Pataki (2004) értelmezésében a szerepfelfogás lényeges eleme a cselekvésbe ágyazott szerep, amely az egyén szocializációjának és a jelentésfeldolgozásnak központi mechanizmusa. A szerepátvétel révén az egyén képes közös jelentéstartalmakat feldolgozni, így biztosítva a közös társadalmi normák és értékek megértését. Ez a mechanizmus egyúttal az éntudat kialakulásának és fejlődésének alapját is képezi, mivel az egyén ezen keresztül válik képessé arra, hogy saját cselekvéseit mások szemszögéből is értelmezze. Mead (1973) felfogásában az éntudat nem közvetlen introspektív folyamat eredménye, hanem mások attitűdjének átvételével és a társadalmi környezethez való alkalmazkodás révén alakul ki. Az egyén csak akkor válhat önmaga számára objektummá, ha először mások számára is objektummá válik, és a társadalmi kölcsönhatások során saját magára reflektál. Ezzel a szerepátvétel közvetítő kapocsként működik a társadalmi és egyéni jelentéstartományok, valamint az éntudat fejlődése között, így biztosítva az egyén társadalmi beilleszkedését és az önmagára való reflektálás képességét. (Váriné Szilágyi, 1994)

Az egzisztencializmus központi gondolata szerint az egyén alapvető létezési állapota a szabadság, amely azonban felelősséggel jár. Sartre az emberi létezést radikálisan szabadnak tekinti, ugyanakkor rámutat arra, hogy ez a szabadság nemcsak egyéni, hanem társas közegben is megnyilvánul, ahol mások jelenléte is meghatározó szerepet játszik az egyén önmeghatározásában. (Sartre, 1956) Az egyén identitásának kialakulása és a közösséghez való tartozása az „önmaga produktumaként” értelmezhető, ami azt jelenti, hogy az ember folyamatosan alakítja önmagát, miközben szembesül a társadalom normáival és elvárásaival. Az egyén helyének megtalálása egy közösségben tehát nem csupán önmagában álló folyamat, hanem másokkal való interakcióban, a „Másik” tekintete által válik érthetővé. „A pokol a másik ember”, arra utal, hogy a másokkal való kapcsolat által gyakran merülhet fel konfliktushelyzet, mivel az egyén önmeghatározása a másik által történik, ami szorongást és frusztrációt eredményezhet. (Sartre, 1956) A hovatartozás értelmezésének kérdése etekintetben kettős kihívást jelent. Egyrészt az egyénnek a közösségen belül autonómiát kell teremtenie önmaga számára, másrészt viszont meg kell birkóznia a közösség elvárásaival és értékrendjével. Bár az egyén folyamatosan függ mások ítéleteitől és reakcióitól, mégis megőrzi saját

szabadságát, mivel képes saját döntései által újraértelmezni önmagát és megtalálni a helyét a világban. A közösség és az egyén közötti viszony így dinamikus, folyamatos újradefiniálást igényel. Az egyén identitása és önértelmezése nem függetleníthető a közösség által közvetített normáktól és értékektől, ugyanakkor az egyén felelősséggel bír saját önmeghatározásáért és cselekvéseiért. A közösséghez való tartozás nem zárja ki az egyén autonómiáját, hanem éppen azáltal válik lehetővé, hogy az egyén felismeri saját szerepét és felelősségét a közösségen belül.

Peer group tagság lehetséges következményei: Jólét és egészség

A modern társadalomban az emberi kapcsolatok gyakran bizonytalanságot, eltérő érzéseket hordoznak magukban, így a különböző korlátozások, tabuk kifejezése, jelenléte vagy a magánytól való félelem jelenhetnek meg gátló tényezőkként. (Lackó–Dékány, 2005) A társadalmi mobilitás fokozódása nemcsak a kapcsolatok fennmaradását, hanem azok kialakulását és intenzitását is befolyásolja. Az a mechanizmus, amely két vagy több ember találkozását és barátságának kialakulását előidéz – vagyis az interperszonális vonzalom által kiváltott kapcsolat –, továbbra is vizsgálat tárgyát képezi, még mindig kevésbé kutatott terület.

A peer group egyének, entitások vagy különböző szerveződések összessége, amelyek tagjai közös jellemzőkkel és érdekekkel bírnak. (Spadafora, 2019) Az egyének szintjén a peer group olyan személyeket jelent, akik hasonló társadalmi-gazdasági státusszal és hasonló oktatási háttérrel rendelkeznek. Szervezetek szintjén egy peer groupba azok a vállalatok tartoznak, amelyek azonos méretűek, ugyanabban a szektorban működnek, és hasonló tevékenységet folytatnak, releváns kontextusban jól összehasonlíthatók, az elemzés során egymáshoz viszonyítási alapként, benchmarkként szolgálnak. Egy csoportban való részvétel összefüggésbe hozható a fizikai egészség, a társas fejlődés és a pszichológiai jólét javulásával az egész életünk során. Abraham Maslow szükséglethierarchiaja alapján az emberi hovatartozás iránti alapvető igény csak olyan szükségletek mögött áll, mint a fiziológiai és biológiai vagy a biztonság iránti elvárások. (Spadafora, 2019) A társas kapcsolatok, a barátság jelentőségének hangsúlyozása mind a múlt században, mind a modern világban figyelemre méltó, különösen annak fényében, hogy viszonylag kevés tudományos kutatás foglalkozott ezzel a témával. A

„barát” és a „barátság” fogalmak olyan kapcsolatot jelölnek, amely két vagy több személy között alakul ki, ám e szavak nem írják le e személyek konkrét tulajdonságait. A barátság, annak intimitása, közelsége miatt, mint elsődleges kapcsolat értelmezhető, amely a társas interakciók terén megjelenő alapvető emberi szükségletet elégíti ki, és amely meghaladja a családi és házassági kötelékek határait. Ez a kapcsolatrendszer a társadalom által elfogadott értékrenden belül helyezkedik el, olyan szimbólumokon, minőségi megítélésen alapul, amelyek nem illeszthetők be teljes mértékben a társadalmi intézmények konvencionális keretei közé.

A településen élők peer group kategorizálása során az egyének különböző társadalmi, gazdasági és demográfiai tényezők alapján csoportosíthatók, figyelembe véve a lakosok életkörülményeit, foglalkozási hátterét, iskolázottsági szintjét, valamint társadalmi státuszát.

Az egyének vagy családok különböző társadalmi csoportokba sorolhatók jövedelmi helyzetük illetve foglalkozási, munkavállalási hovatartozásuk alapján. A különböző társadalmi rétegek közötti eltérések alapját gyakran az anyagi javakhoz való hozzáférés valamint a foglalkozási hierarchiában betöltött szerep képezi. Jellemzően a magas jövedelemmel rendelkező illetve vezetői pozíciókat betöltő személyek alkotnak homogén csoportot, mivel a hasonló társadalmi-gazdasági helyzetük közös identitást és érdeklődést eredményez. Ezzel szemben az alacsonyabb bérral rendelkező, fizikai munkát végző egyének eltérő csoportba sorolódnak, akiket szintén a foglalkozási és gazdasági hasonlóságai, lehetőségeik kötnék össze. (1. ábra)

Az oktatás fontos szegmentáló tényező a társadalmi csoportok kialakulásában, mivel nemcsak a foglalkoztatási lehetőségeket és az anyagi helyzetet befolyásolja, hanem az egyének társadalmi kapcsolatrendszerét és identitását is formálja. Az egyetemi végzettséggel rendelkező emberek többnyire különálló peer groupot alkotnak, mivel hasonló tudással, készségekkel és értékrenddel rendelkeznek. Az ilyen csoportok tagjai sok esetben magasabb státuszú pozíciókat töltenek be, szélesebb munkaerő-piaci lehetőségekkel rendelkeznek, közös tapasztalatok kötik őket össze, az egyetemi oktatás során szerzett ismeretek vagy a kapcsolati hálójuk révén. Az alacsonyabb oktatási szint általában korlátozottabb munkaerő-piaci lehetőségekkel és kisebb gazdasági mozgástérrel jár együtt. Az ilyen csoportok tagjai között az oktatási szinthez kapcsolódó közös tapasztalatok és kihívások jelentik a csoport összetartó erejét.

A családok, az egyének közös életszakaszai, tapasztalatai formálják az emberek közötti kapcsolatokat, ezek befolyásolják társadalmi interakcióikat és preferenciáikat. A fiatal, egyedülálló felnőttek rendszerint egyedi peer groupot alkotnak, amelyben a résztvevők a közös érdeklődési kör, az életstílus illetve az aktív karrierépítés szerint kapcsolódnak egymáshoz. E csoportot a függetlenség, a mobilitás és az unikális életstílusra összpontosító preferenciák jellemzik, valamint az egyéni fejlődés iránti igény fogalmazódik meg. A fiatal korosztály tehát külön figyelmet érdemel, hiszen a csoport attitűdjét már nem a röghöz kötöttség jellemzi, szívesen utaznak, mobilak a munkavállalásban is, ha valamilyen

1. ábra: A településen élők peer group kategorizálásának szempontjai Forrás: saját összeállítás

igényük nem kielégített más utakat, lehetőségeket keresnek, külföldön keresnek munkát, telepednek le. A kommunikációs technológia gyors fejlődése által a foglalkozások széles köre szinte bárhol elérhető, a munka teljességében elvégezhető. Ez azt is jelenti, hogy nem szükséges például egy nagyvárosba költözni, ott letelepedni – nem szeretve a városi élettel való kihívásokat –, hiszen a feladat egy távolabbi, nyugodtabb, csendesebb környezetben is elvégezhető. Ellenben azzal is járhat, hogy az egyén az eredeti otthonától távol telepedik le, keresve az igényei kielégítései számára legjobb módokat.

Kisgyermekes családok esetében egy teljesen eltérő képet mutató peer groupot láthatunk, amelyet közös szülői tapasztalatok és családi kötelezettségek jellemeznek. A csoporttagok sok esetben hasonló élethelyzetekkel, kihívásokkal és prioritásokkal néznek szembe, amelyek középpontjában a gyermeknevelés, a családi stabilitás és a munka-család egyensúlyának megteremtése áll. Az idősebb, nyugdíjas korú egyének élethelyzetét a munkaerő-piacról való visszavonulás, a megnövekedett szabadidő és sokszor az egészségi állapot változása jellemzi. Más preferenciák kerülnek középpontba, a közösségi élet, az egészségmegőrzés és a szabadidős tevékenységek szolgálnak összetartó erőként.

A településen élők közötti társadalmi hovatartozásban releváns differenciáló tényezőként azonosíthatók a lakókörnyezet milyensége illetve a lakástulajdon típusa, melyek nemcsak a gazdasági helyzetet tükrözik, hanem meghatározó hatást gyakorolnak az életstílusra, az egyének társadalmi kapcsolataira, valamint a közösségek közötti interakciókra. A településen belüli földrajzi elhelyezkedés vagy az ingatlan tulajdonlásának jellege meghatározó szerepet játszik az egyének közötti kapcsolatokban, életmódbeli preferenciákban – az egyén viselt, külvilág felé tükröződő társadalmi-gazdasági státuszában. A belvárosban élő, saját lakással rendelkező lakosok számára az ingatlantulajdon anyagi stabilitást, magasabb társadalmi státuszt szimbolizál, amelyhez általában jobb kulturális, szociális és gazdasági erőforrások társulnak; a munkahelyek közelsége könnyebb elérhetőséget tesz lehetővé. Míg a külvárosban élők számára a bérlakás többnyire átmeneti vagy kevésbé stabil lakhatási forma; az itt élők közös jellemzői lehetnek az ingázás, a külvárosi közösségi élet, valamint az eltérő prioritások. A külvárosiak esetében a közösségi kapcsolatok leginkább a helyi közösségi erőforrásokra és az alacsonyabb ingatlanpiaci árakra épülnek.

Az állami szférában dolgozók közös, sajátos jellemvonása a közösségi érdekek előtérbe helyezése, a

stabilitás és a szabályozott munkakörnyezet; munkahelyi élményei és kihívásai lényegében különböznek a magánszektorban tapasztaltaktól. A versenyorientált környezet más követelményeket támaszt mind munkavállalói, mind munkaadói oldalról, alapvetően a rugalmasság és a profitközpontú szemlélet jellemzi. A versenyszférában dolgozók rendszerint nagyobb hangsúlyt fektetnek a teljesítményre, a hatékony munkavégzésre, az egyéni karrierterv megvalósítására, valamint a közös érdekek megvalósítása okán a vállalati innovációra.

Összegezés

A térrel való kapcsolat, egy településen való „létezés” alapvetően meghatározza az emberek viselkedését, gondolkodásmódját és életminőségét. A „hely mint otthon” fogalma azt jelzi, hogy a településhez való kötődés nem pusztán fizikai jelenlétből fakad, hanem tudatos és érzelmi azonosulásból, amely erősíti a közösségek egyediségét, a társadalmi integrációt. Az emberi létezés és az „otthon” közötti kapcsolat sokrétű, amely túlmutat a funkcionális térfogalmakon. Az egyének, a közösségek számára tehát egy településen élni nem csupán a fizikai környezetet jelenti, hanem mélyebb identitásformáló szereppel is bír az üzenet. A „hely szelleme” fejezi ki azt a szimbolikus és érzelmi kötődést, amelyet a városlakók alakítanak ki a mindennapi életről, munkavégzésről vagy szabadidőről. Ez a kötődés, Maslow szükség-lethierarchiájával összhangban, az alapvető szükségletektől a magasabb szintű esztétikai és transzcendens élményekig terjedhet, amelyek mind hatással vannak az egyén és közösség identitására. Az ember térigénye és térhasználata ugyanakkor kulturálisan változó, hiszen a különböző közösségek eltérő értékrendek és szokások mentén alakítják az elvárásaikat. Az esztétikai szükségletek, a modern társadalom által szabott oktatási illetve kommunikációs elvárások is formálják a településekkel kapcsolatos élményeket és viselkedési mintákat. A tér komplex, szubjektív dimenziói lényegében befolyásolják az egyének mindennapi életét, közösségi kapcsolatait.

A különböző jövedelmi, foglalkozási, oktatási, lakhatási vagy demográfiai tényezők alapján kialakuló peer groupok közös érdeklődési körök és tapasztalatok mentén szerveződnek. Ezek a csoportok az egyén társadalmi identitásának, kapcsolatrendszerének és beilleszkedésének szempontjából meghatározóak; működésük keretében kialakuló interperszonális kapcsolatok az egyéni jóllét, a társadalmi fejlődés és a közösségi identitás

szempontjából is kiemelten fontosak. Az élıhetőség és a társadalmi kohézió összefonódása így voltaképpen meghatározza, hogy egy település mennyire tudja hosszú távon megtartani lakosságát és elősegíteni annak fejlődését. A település élıhetőségének javítása érdekében szükség van a különböző tényezők integrált vizsgálatára és fejlesztésére, amelyeket a településvezetés összehangoltan kezel annak érdekében, hogy biztosítsa a lakosság életminőségének folyamatos javulását. Ezzel összhangban tehát nemcsak a fizikai infrastruktúra és a gazdasági tényezők elemzése szükséges, hanem a szociális interakciók, a közösségek közötti kapcsolatok és az egyének szubjektív tapasztalatainak értékelése is fontos. Az ilyen elemzések multidimenzionális megközelítést igényelnek, amely figyelembe veszi a várostervezés, környezetvédelem, közigazdaságtan és szociológia együttes hatásait.

A közösség az egyén identitásának, autonómiájának és társadalmi felelısségének alakítója, amely szorosan kapcsolódik az emberi létezés mélyebb kérdéseéhez, megléte és fenntartása ezért nélkülözhetetlen a települések élıhetőségének biztosításához, amellet az egyéni, valamint társadalmi fejlődés előmozdításához. Az adott településen „élő” közösségek tagjai közötti kapcsolatok mélyebbek, továbbá sok esetben a közös értékek, normák, hagyományok és célok alapozzák meg az együttműködést; az egyén identitása szorosan kapcsolódik hozzájuk, hiszen az egyén a közösség részeként határozza meg önmagát.

Felhasznált irodalom

- Bányászné Dr. Kristóf, Andrea (2022): *Szociálgeográfiai gyakorlatok*. Nyíregyházi Egyetem Turizmus és Földrajztudományi Intézet. Nyíregyháza. 213 p.
- Benda, Gyula (2006): *Az Annales-iskola. A kezdetektől a kritikai fordulatig*. In: Benda Gyula: *Társadalomtörténeti tanulmányok*. Osiris Kiadó. Budapest. pp. 16–18.
- Berényi, István (2001): Adalékok a városi élettér szociálgeográfiai felfogásához. *Földrajzi Értesítő* (1952-2008) 50 : 1-4 pp. 143-159. , 17 p.
- Berényi, István (2003a): Adalék Wallner Ernő településföldrajzi felfogásához. In: Tatai, Zoltán (szerk.) *Emlékezés Wallner Ernőre: élete és munkássága*. Veszprém, Magyarország : MTA Veszprémi Területi Bizottság, Magyar Földrajzi Társaság, Veszprémi Közgazdasági Szakközépiskola. 302 p. pp. 93-98., 6 p.
- Berényi, István (2003b) A történeti kultúrtájkutatás szociálgeográfiai szempontból. In: Frisnyák, Sándor; Tóth, József (szerk.) *A Dunántúl és a Kisalföld történeti földrajza* : A Budapesten és Pécsen 2002. november 25-26-án megtartott tudományos konferencia előadásai. Pécs, Magyarország, Nyíregyháza, Magyarország : PTE TTK Földrajzi Intézet, Nyíregyházi Főiskola Földrajz Tanszék. 397 p. pp. 87-94. , 8 p.
- Czirfusz, Márton (2012): A geográfus Wallner Ernő helye a tudományban: a diskurzuselemzés lehetőségei. *Soproni Szemle*. 66. évf. 2. sz. pp.150-164. 15 p.
- Csapó, Tamás (2005): *A magyar városok településmorfológiája*. Savaria University Press, Szombathely. 174 p.
- Győri, Róbert (2001): A magyar gazdaságföldrajz a két világháború között. In: *Geográfia az ezredfordulón*: az ELTE Földrajz Tanszékcsoport millenniumi rendezvénysorozata. Szerk.: Nemes Nagy József. ELTE Regionális Földrajzi Tanszék, Budapest, 2001. (Regionális Tudományi Tanulmányok, 6.) p. 73.
- Konrád, György – Szelényi, Iván (1989): *Az értelmiség útja az osztályhatalomhoz*. Gondolat Könyvkiadó. Budapest. 327 p.
- Lackó, Sándor – Dékány, András (2005) (szerk.): *Lábjegyzetek Platónhoz. 4. A BARÁTSÁG*. Pro Philosophia Szegedi Alapítvány, Librarius. Szeged.
- Mead, George H. (1973): *A pszichikum, az én és a társadalom*. Gondolat Kiadó. Budapest. 535 p.
- Michalkó, Gábor – Illés, Sándor – Berényi, István (2003): Adalékok a turizmus és migráció kapcsolatának elméleti megközelítéséhez. *Tér és Társadalom* 17: 4 pp. 51-65., 15 p.
- Pataki, Ferenc (2004): *Érzelem és identitás*. Új Mandátum Könyvkiadó. Budapest. 224 p.
- Ropolyi, László (2000): A tudomány a „szociális-élet-világban” A tudományfilozófia hermeneutikai és szociálkonstruktivista szemléletmódjainak összevetése. *Replika*. pp. 41–42.
- Sartre, Jean-Paul (1956): *Being and Nothingness: An Essay on Phenomenological Ontology*. Philosophical Library. New York, United States. 636 p.
- Slezák-Bartos, Zsuzsanna (2023): Településetika és versenyképesség összefüggései, a lakhelyválasztási preferenciák etikai vonatkozásai. *Kultúratudományi Szemle* 5 : 4 pp. 29-52., 24 p.

- Spadafora, Natalie – Schiralli, Katerina – Al-Jbouri, Elizabeth (2019): *Peer Groups*. Department of Child and Youth Studies. Brock University, St. Catharines. Canada.
- Teleki Pál (1936): *A gazdasági élet földrajzi alapjai*. Centrum Kiadóvállalat, Budapest. pp. 220–222.
- Váriné Szilágyi, Ibolya (1994): G. H. MEAD eredeti szerepfogalma és későbbi változásai. *Szociológiai szemle* 4. évf. 4. sz. 18 p.
- Wallner, Ernő (1961): Dunaföldvár településképe. *Földrajzi Értesítő* 10: 1. pp. 67–97.
- Wallner, Ernő (1981): A település- és városföldrajzi vizsgálat szemléletéről. *Földrajzi Értesítő* 30: 1 pp. 102–113., 11 p.